

Norske husholdningers sparing

Elin Halvorsen

Husholdningenes sparing er i offisiell statistikk representert av hele husholdningssektorens samlede sparing. Bak dette ene tallet skjuler det seg forskjeller mellom ulike grupper. Sparingen øker med alder, menn sparer mer enn kvinner, mens enslige sparer mest målt ved andel av inntekten. Felles for alle er at de nok sparer mer enn de selv tror.

Innledning

Det er mange som lurer på om folk har endret sine sparevaner i kjølvannet av finanskrisen. Ut i fra figur 1 er det mye som tyder på det. Den øverste linjen i figuren viser den aggregerte spareraten for norske husholdninger, det vil si forholdet mellom samlet sparing og samlet inntekt i husholdningssektoren. Det dramatiske fallet i denne figuren skyldes innføringen av skatt på aksjeutbytte i forbindelse med skattereformen i 2006, noe som medførte at det ble tatt ut enorme aksjeutbytter i forkant av reformen og omtrent ingenting i årene rett etterpå. Derfor er det også tatt med variant av spareraten uten aksjeutbytter i figuren, som er den nederste linjen. Men også denne viser en økt forsiktighet og økt sparing i norske husholdninger i de senere årene. Det at utlånsveksten synes å ha stabilisert seg er et annet tegn. Om dette er en midlertidig reaksjon gjenstår å se.

Problemet med aggregerte tall for hele husholdningssektoren er at de sier oss lite om hvem som sparer mye og hvem som sparer lite. Og de kan heller ikke svare på spørsmål som: Er alle unge mennesker helt håpløse til å spare? Spares det nok til pensjonsalder? Er menn bedre til å spare enn kvinner? Hvordan plasserer den gjennomsnittlige husholdning sine sparepenger? Hvilken rolle spiller bolig og gjeld for sparing og konsum, og hvor utsatt er egentlig de med stor gjeld?

Konsum og sparing – to sider av samme sak

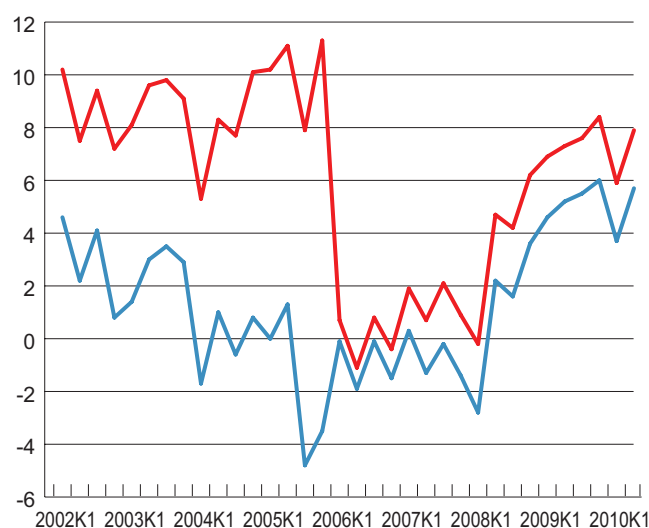
Disponibel inntekt, det vil si inntekt etter skatt, kan brukes til enten konsum eller til sparing. Dette er den enkleste og mest rett frem definisjonen av hva sparing er. Men dersom vi begynner å kikke på sparebegrepet i mer detalj støter vi på en rekke problemer. For det første behøver vi en tidsramme. Hvis en person sparer 10 prosent av inntekten sin fra januar til juli for så å bruke alt på en dyr feriereise, så betyr det en god del sparing på månedlig basis, men ingen på årlig basis. Når en tidsperiode er spesifisert kan vi se på sparing som et valg om å utsette konsum til en senere periode. Men selv om sparingen øker ressursene på sikt er det ikke gitt at disse ressursene faktisk vil bli brukt opp

senere. Om fremtidig konsum er det viktigste motivet for sparing er et åpent spørsmål. Dette vil vi komme tilbake til senere.

Åpenbart er det slik at de med høy inntekt kan både konsumere mer og spare mer enn de med lav inntekt. Derfor er det ofte mer interessant å se på hvor stor andel av inntekten som spares, eller det vi kaller spareraten, når man skal sammenlikne ulike grupper. Et relatert begrep er den marginale sparetilbøyeligheten (eller konsumtilbøyeligheten), som er hvor stor andel av en økning i inntekten som blir spart (konsumert). Fordelen med både spareraten og den marginale sparetilbøyeligheten er at de er uavhengige av måleenhet, og er derfor egnet til sammenlikninger mellom land med ulik valuta og mellom tidsperioder når vi har inflasjon. Dette er grunnen til at sparingen i Nasjonalregnskapet som regel representeres ved spareraten, som i figur 1.

Hvis spurt vil nok de fleste kunne gi et anslag på hvor mye de tror de sparer. Sannsynligvis vil dette anslaget ikke ha med en rekke handlinger som en økonom ville regne som sparing (selv om økonomene ikke nødvendigvis er enige seg imellom om hvordan sparing skal defineres). For med utgangspunkt i den enkle definisjonen som vi startet med om at all inntekt som ikke

Figur 1. Kvartalsvis sparerate i nasjonalregnskapet (med og uten aksjeutbytte)

Kilde: SSB Nasjonalregnskapet

Elin Halvorsen er forsker i Gruppe for offentlig økonomi (vor@ssb.no)

brukes på løpende konsum er sparing, så vil følgende handlinger kunne regnes som sparing:

- putte penger i madrassen eller syltetøyglass
- plassere penger i en bankkonto
- investere i verdipapirer (aksjer, obligasjoner, fondsandeler)
- bidra til pensjonsplaner (privat, tjenestepensjon eller offentlig styrt)
- låne penger til andre
- investere i varige konsumgoder, det vil si som varer lenger enn den gitte tidsrammen
- tilbakebetaling av lån

Mens de fleste vil gjenkjenne de tre første og antakelig den private delen av pensjonssparingen, så er det mer uklart om de vil huske på pensjonssparing som trekkes automatisk av arbeidsgiver. Å låne penger til andre føles kanskje heller ikke som sparing, og de to siste vil nok mange regne som konsum snarere enn sparing. Grunnen er at begge disse to siste handlingene inneholder elementer av både konsum og sparing. Varige konsumgoder vil ved bruk synke i omsetningsverdi over tid. Dette verditapet kan regnes som konsum av godet (resten er sparing så lenge godet gir fremtidig konsum). Tilbakebetaling av lån foretas gjerne samtidig med betaling av renter på lånet, og renteutgifter er ikke sparing. Renter på lån kan vi tenke på som betaling for å få tilgang til umiddelbart konsum av et gode, for eksempel bolig. Som regel regnes renteutgifter som negativ kapitalinntekt.

Hvilket bringer oss over på det siste definisjonsmessige problemet. For selv om en viss sum settes til side eller investeres, så er det ikke sikkert at hele denne summen vil være tilgjengelig til konsum senere. Som regel vil sparingen forrentes over tid, men dersom inflasjonen er høyere enn renten (det vil si negativ realrente) så vil de oppsparte midlene reelt sett minke over tid. Negativ realrente er sjelden, men kan forekomme. Det kan også være slik at man har investert sparingen i formuesobjekter, aksjer eller bolig, som plutselig taper seg i verdi på grunn av en krise eller et krakk i markedene. Fordi slike prisfall representerer en reduksjon av formuen tilgjengelig for konsum senere vil en del økonomer regne dette som negativ sparing. Tilsvarende vil en prisstigning på bolig regnes som positiv sparing. Slike prisgevinster og -tap kaller vi gjerne passiv eller ufrivillig sparing siden det er noe individet selv i liten grad kan kontrollere.

Måling av sparing i praksis

I nasjonalregnskapet (som er kilden for figur 1) er sparingen beregnet som differansen mellom disponibel inntekt og konsum. Verdiendringer på formuen er derfor ikke med i nasjonalregnskapets sparebegrep. Varige konsumgoder, utenom bolig, er i nasjonalregnskapet regnet som konsumert i det året de ble anskaffet. På individ og familienivå har vi ikke like god kjennskap til deres konsum, slik at sparingen må ta utgangspunkt i endringer i formue.

Med andre ord, i denne artikkelen måler vi sparing som alle de handlingene som ble listet opp i forrige avsnitt i den grad det lar seg gjøre gitt informasjonen som ligger i selvangivelsene. Det vil si at vi ikke får med penger i madrassen og oppsparte midler gjennom tjenestepensjon eller det offentlige pensjonssystemet. For egen bolig utgjør likningsverdien som vi finner i selvangivelsene ikke et realistisk mål på boligens verdi, så her er nye beregninger av boligens markedsverdi brukt i stedet (se Thomassen og Melby, 2009).

Tidsrammen er et kalenderår, og siden vi ser på endringen i formue over tid er det familiens sparing som er den naturlige måleenheten. Både sparerater og tall for absolutt sparing beregnes. For å få sammenliknbare tall for familier av ulik størrelse vil den absolutte sparingen være målt per person, det vil si familien samlede sparing delt på antall voksne i familien. Spareraten er familiens samlede sparing i andel av familiens samlede inntekt etter skatt.

En ulempe med å bruke selvangivelsene som datakilde er at det tar noen år før dataene er tilgjengelige for annen bruk enn Skatteetatens egen behandling. Det vil si at den nyeste årgangen tilgjengelig for analyse er kalenderåret 2008. Her har vi derfor valgt å bruke data for årene 2005-2008, der alle kronebeløp er regnet om i faste priser (2006 priser). I denne perioden utgjør boligprisgevinster en betydelig andel av norske husholdningers sparing. For eksempel er gjennomsnittlig sparing per person uten boligprisgevinster på om lag 21 300 kroner i året, mens det tilsvarende tallet inklusive økning i boligverdi ligger på 58 500 kroner i gjennomsnitt per person per år. Fordi definisjonen av sparing uten prisgevinster ligger nærmere hva vi tenker på som aktiv sparing og dermed husholdningenes faktiske adferd vil vi benytte dette som basisdefinisjon videre i artikkelen.

Den gjennomsnittlige nordmann sparer altså om lag 21 300 kroner (2006-kroner) i året eller om lag 10 prosent av den disponible inntekten. Det vil si at de øvrige 90 prosentene av inntekten går med til konsum. Men det er selvsagt store forskjeller som ligger bak disse tallene.

Sparing over livsløpet

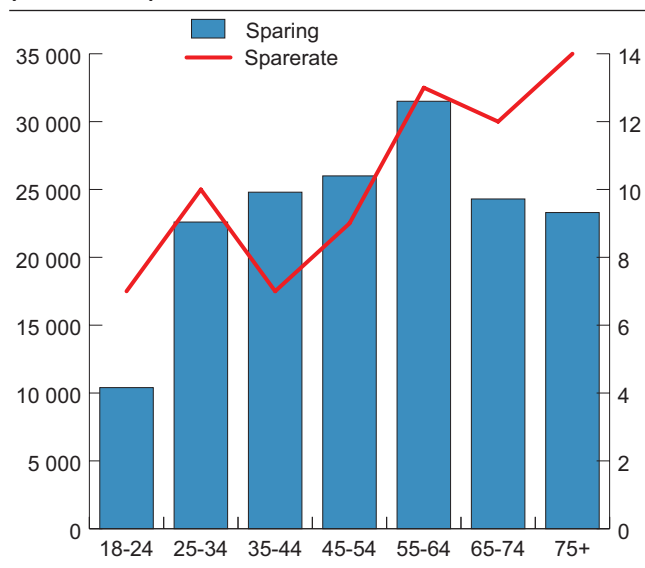
Gjennomsnittlig sparing etter alder er vist i denne figuren. Vi ser at det er bare i den aller yngste aldersgruppen at sparingen er betydelig lavere enn for de andre aldersgruppene. Det er naturlig siden det i denne gruppen er mange som lever på studielån, som jo er en form for forbrukslån og dermed trekker i retning av negativ sparing. I de andre aldersgruppene er sparingen relativt høy fram til pensjonsalder, aller høyest i gruppen 55 til 64 år, men også i pensjonsalderen fortsetter folk å spare. Ikke engang i gruppen 75 pluss ser vi noen særlig tegn til at det tæres på formuen. Måler vi sparingen i andel av inntekten er det faktisk de over 75 år som har den høyeste spareraten.

Tabell 1. Motiver for sparing og arv

	Alle	Over 65	Topp 10 inntekt	Uten barn
Hvor viktig er det for deg at du blir i stand til å gi dine arvinger forskudd på arv eller etterlate deg noe formue som arv?				
Ikke viktig i det hele tatt	14,8	15,5	9,7	25,6
Mindre viktig	20,9	21,5	22,8	21,1
Noe viktig	37,0	34,9	36,2	28,5
Svært viktig	21,8	22,1	27,1	12,4
Hva er den viktigste grunnen til at du/dere sparer?				
For å trygge egen fremtid	29,5	23,3	23,4	37,9
For å trygge fremtiden til barn/barnebarn	15,7	14,9	21,3	4,7
For å ha penger i bakhånd til uforutsette hendelser	37,0	44,2	36,8	27,7
Antall observasjoner	2 046	335	329	379

Kilde: NOVA, 2001

Figur 2. Sparing etter aldersgruppe, per person per år 2005-2008 (i 2006-kroner)

Kilde: SSB Selvangivelsesstatistikk, egne beregninger

Hvorfor sparer de eldre så mye? For det første kan de skyldes at de ikke vil tære på formuen sin, men har et ønske om å etterlate seg denne til neste generasjon. Videre kan det være at de sparer ut i fra forsiktighet og fordi mesteparten av formuen består av en nedbetalt bolig (og denne oppfattes som lite likvid) slik at har de behov for å spare seg opp en finansiell buffer i tillegg.

Hvis vi ser på hva folk svarer i spørreundersøkelser når de blir spurt om sine motiver, ser vi at nesten halvparten mener det er viktig å etterlate seg arv (noe viktig eller svært viktig). Selv blant de uten barn er det en stor andel som mener det er viktig å etterlate seg noe. Stiller man derimot arvemotivet opp mot andre motiver for sparing er det forsiktighet som blir det viktigste motivet, og det i enda større grad for de over 65 år. Sannsynligvis er det ikke snakk om enten eller, men at man i første rekke sparer for å sikre seg mot uforutsette hendelser og hvis alt går bra og man ikke trenger pengene selv, så har man også glede av å etterlate seg sin oppsparte formue.

Tabell 2. Formuens sammensetning, eierandeler etter aldersgruppe

Alder	Bankinnskudd	Aksjer og obligasjoner	Fond	Bolig	Gjeld (inkl. studielån)
18-24	0.98	0.06	0.22	0.39	0.81
25-34	0.98	0.15	0.31	0.56	0.92
35-44	0.98	0.21	0.40	0.70	0.93
45-54	0.99	0.26	0.42	0.76	0.93
55-64	0.99	0.31	0.44	0.79	0.86
65-74	0.99	0.26	0.38	0.78	0.65
75+	0.98	0.15	0.25	0.62	0.34

Kilde: SSB selvangivelsesstatistikk, Thomassen og Melby (2009).

Når vi ser på hvordan formuen er sammensatt i form av eierandeler ser vi, ikke overraskende, at nesten alle har bankkonto. Kanskje mer overraskende at det fortsatt er noen som ikke har det. Alder i tabellen referer seg til hovedpersonen i familien, og eierandelene gjelder for hele familien, ikke bare den personen som har formuesobjektet registrert på seg i selvangivelsen. Andelen som sitter med sparing i aksjer, obligasjoner og andre verdipapirer øker, som sparingen generelt, frem mot pensjonsalder. Det er naturlig siden jo større omfang av sparing, jo lettere er det å diversifisere sparingen. Det er også naturlig å redusere sparing i høyrisiko produkter når man blir eldre og horisonten blir kortere. Bak disse tallene vet vi at det også ligger noen generasjonsforskjeller i holdningene til det å spare i aksjer. Det samme mønsteret over livsløpet finner vi for andelen som sparer i fond, enten det er aksjefond eller pengekmarkeds- og obligasjonsfond.

Andelen familier som eier egen bolig kan være noe lavt beregnet. Det skyldes først og fremst at disse tallene er basert de nye markedsverdiene for bolig og der er det fortsatt noen mangler i datagrunnlaget. Andelen av norske familier og husholdninger som har gjeld er veldig høy, også for de høyere aldersgruppene. Muligheten for å trekke fra gjeldsrenter på skatten, kombinert med lave likningsverdier på bolig gjør det relativt gunstig å eie belånte boliger. Særlig sett i forhold til det å leie bolig. Tidligere var det også skattefordeler knyttet til aksjer og fond (sparing med skattefradrag). Slike ordninger er borte nå men har nok likevel vært med på å etablere en sedvane i forhold til muligheten for å spare i

Tabell 3. Sparing etter kjønn, per person per år 2005-2008 (i 2006 kroner)

	Sparing	Spare-rate	Andel med bankinnskudd	Andel med aksjer/oblig	Andel med bolig	Andel med gjeld
Menn	34 300	0.17	0.94	0.15	0.67	0.85
Kvinner	22 500	0.15	0.97	0.08	0.69	0.81

Kilde: SSB Selvangivelsesstatistikk

aksjer. Skattesystemet har altså en betydelig innflytelse på hvordan sparingen er sammensatt.

Er det forskjell på menn og kvinner?

Ja, det er det. Kvinner sparer i gjennomsnitt mindre enn menn. Riktignok tjener de også i gjennomsnitt mindre, men ikke så mye mindre, slik at det er ikke fullt så stor forskjell i spareraten som det er i de absolutte nivåene. Merk at vi i denne tabellen bare ser på enslige menn og kvinner, og de over 70 er fjernet for å unngå en enkedominans blant de enslige kvinnene.

Det er en større andel kvinner som har bankinnskudd, mens det er en større andel menn som har aksjer og andre verdipapirer. Vi ser også at kvinner er noe mer tilbøyelige til å eie sin egen bolig, mens flere menn har gjeld. Alt i alt tyder sammensetningen av formue på at kvinner er mer risikoaverse enn menn, men på en annen side, hvis de virkelig var mer risikoaverse eller forsiktige, så skulle vi også forvente at de sparte mer.

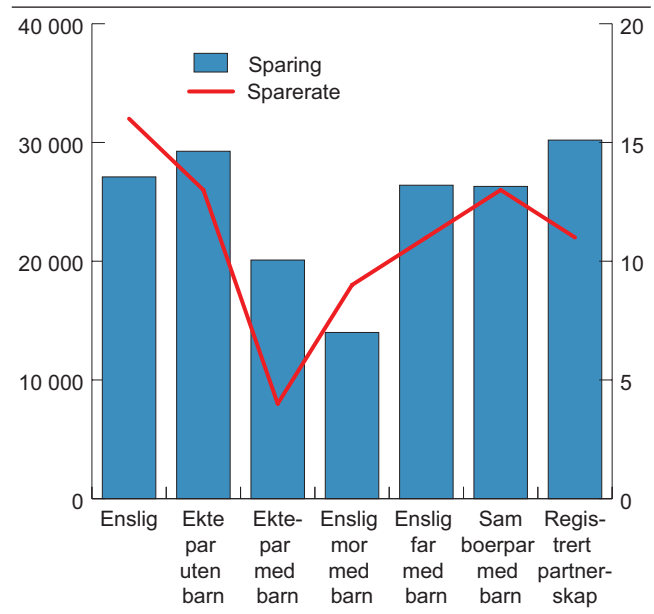
Nivået på sparingen i tabell 3 er høyere enn totalgjennomsnittet, og sammensetningen av formuen viser noe lavere eierandeler for bolig. Det skyldes at vi her har tatt et utvalg av enslige husholdninger (og også kuttet ut de aller eldste). Enslige sparer mer fordi de har mindre å gå på i forhold til uforutsette utgifter og de jobber som regel allerede full tid så det er lite å gå på når det gjelder å øke inntekten. Derfor kan det tenkes at den forsiktighetsmotiverte sparingen er fanget opp ved at vi ser på enslige, og at det ikke er så mye ekstra sparepotensial for de risikoaverse kvinnene.

Familietype

En annen måte å studere livsfaser på er å se på hvordan sparingen fordeler seg på ulike familietyper. Vi ser at enslige sparer men enn par med barn, men mindre enn par uten barn (per person). Forskjellene mellom familiene total sett blir da enda større siden disse tallene gjelder per person. Par har muligheten til å dele på risikoen og de er ofte mer fleksible i forhold til arbeidstilbud og muligheten for å justere familiens inntekt. Når sparingen da er høyere for par uten barn betyr dette at det er stordriftsfordelene på konsumsiden som er avgjørende, og da særlig gjelder dette muligheten for å dele på boutgifter. Derimot er barn dyre og trekker konsumet opp i forhold til sparingen. Dette er også reflektert ved at det er barnefamilie som har de laveste spareratene.

Den familietyper som har høyest sparebeløp er de registrerte partnerne, selv om det må nevnes at denne gruppen er relativt liten i forhold til de andre gruppene i

Figur 3. Sparing etter familietype, per person per år 2005-2008 (i 2006-kroner)

Kilde: SSB Selvangivelsesstatistikk, egne beregninger

figuren. En grunn til at de sparer mye er at dette faktisk også er den gruppen med høyest gjennomsnittsinntekt. Man skulle kanskje tro at det er de enslige mødre som dermed har lavest inntekt. Det er det ikke, de har høyere gjennomsnittlig inntekt etter skatt (fordi det er en del ekstra skattefradrag for enslige forsørgere) enn for eksempel enslige eller ektepar uten hjemmeboende barn, som begge er grupper som består av en god del pensjonister.

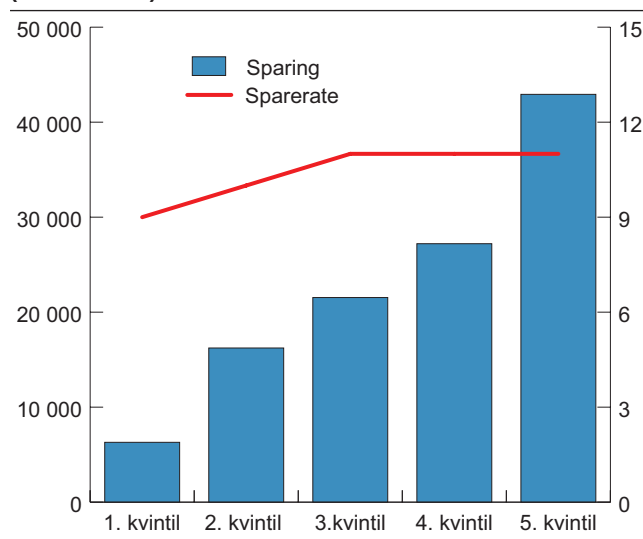
Mye vil ha mer?

Altså er det slik at jo rikere jo mer sparing. Det ser vi blant annet av figur 4 som viser sparingen etter inntektskvintil. Inntektskvintiler får vi når vi ordner alle inntekter fra lavest til høyest og så deler inn i fem like store deler. Første kvintil er da den femdelen med lavest inntekt. Men at både sparing og konsum øker med inntekt er ikke så interessant i seg selv. Når kaken blir større bli jo også de to delene av den største. I forhold til inntekt er det derfor mer interessant å se om andelene som går til henholdsvis konsum og sparing endrer seg.

Og med unntak av nederste kvintil så gjør de ikke det. I nederste kvintil brukes det en større andel på konsum enn på sparing sammenliknet med resten av inntektsfordelingen. Hvis det hadde vært slik at de rikeste sparte en mye større andel av sin inntekt enn resten så ville det også være slik at de akkumulerte formue mye raskere enn resten av befolkningen og dermed ville vi fått større ulikhet i formuesfordelingen over tid.

Det er klart at med en mer finfordelt inndeling der man skiller ut de øverste 5 prosentene av inntektsfordelingen for seg så blir bildet annerledes og vi får sparerater som høyere for de helt i toppen. Forskjellene er likevel ikke veldig store. Familiene med de aller høyeste inntektene (øverste 5 prosent) sparer 16 prosent av inntekten sin, og ligger sånn sett på nivå med enslige kvinner og menn.

Figur 4. Sparing etter inntekt, per person per år 2005-2008 (i 2006-kroner)

Kilde: SSB Selvangivelsesstatistikk, egne beregninger

Følsomhet for renteendringer

Aktiv boligpolitikk og et skattesystem som favoriserer bolig som investering kombinert med lange perioder med lave realrenter og jevnt stigende boligpriser har resultert i at majoriteten av norske husholdninger sitter på lånefinansierte boliger - og med til dels veldig store boliglån også. Og det er særlig unge og par med små barn som har den største gjeldsbyrden. Det er for så vidt naturlig i et livsløpsperspektiv at gjelden er størst i unge år og at den nedbetales etter hvert, men i kombinasjon med utgifter til barn og relativt lav inntekt i livsløpet gjør at disse husholdningene er svært sårbare for det vi kaller for "sjokk" i inntekten. Nå vet vi at det verste sjokkene er på mikro-nivå, det vil si samlivsbrudd, sykdom og det å miste jobben. Men husholdningene blir også utsatt for det vi kaller for "makrosjokk" gjennom for eksempel endringer i renta. Norske husholdninger har hovedsakelig lån med flytende rente og er dermed relativt mer utsatt for renteendringer enn husholdninger i land som for eksempel USA.

Vi har i SSB gjennomført en analyse der vi ser spesielt på tilpasningene i konsum og sparing av endringer i rentenivået, se Bø (2010) for mer detaljer om analysen. Hvorvidt renteendringer har noen virkning på sparingen er teoretisk sett uklart. I de teoretiske modellene er det nemlig flere motstridende effekter. Dels har man det som kalles substitusjonseffekten; høyere rente gjør det mer attraktivt å spare fremfor å konsumere, alt annet likt. Samtidig har man en inntektseffekt av endret rentenivå. Hvorvidt denne er positiv eller negativ vil avhenge av om husholdningen har netto renteinntekter eller netto renteutgifter. Høyere inntekt vil normalt sett gi både høyere sparing og høyere konsum. Samtidig vil en forventning om økte fremtidige inntekter gjøre det mindre nødvendig å spare i dag. En siste virkning går gjennom annen formue. Renteendringer kan gi verdiendringer på aksjer og boligformue. Disse verdiendringene vil i sin tur kunne påvirke både konsummulighetene og sammensetningen av husholdningens formue.

Beregninger viser at inntektseffekten av renteendringer er som forventet, det vil si at en renteøkning vil gi både høyere konsum og sparing i husholdninger med netto renteinntekter og redusert konsum og sparing i husholdninger med netto renteutgifter. Det er klare skiller mellom husholdninger med negativ og positiv netto finansformue (bankinnskudd pluss verdipapirer minus gjeld). Det viser seg at en renteøkning har en sterkt negativ effekt på sparingen hos husholdninger med negativ finansformue – selv når man har forsøkt å ta hensyn til den negative inntektseffekten av en renteøkning. Dette kan henge sammen med at noen husholdninger har veldig høy gjeld knyttet til boliginvesteringer, gjerne forsterket av skattemessige vurderinger, og tilsvarende høy rentebelastning, men også forventninger om høyere formue i framtiden gjennom verdistigning på boligkapitalen.

I denne gruppen, ofte bestående av yngre husholdninger, vil en renteøkning kunne tvinge fram en ytterligere reduksjon i sparingen gjennom for eksempel utsettelse av avdrag, som en ren likviditetseffekt. Husholdninger med netto positiv finansformue oppfører seg derimot mer i tråd med teorien, det vil si sparer mer og konsumerer mindre når avkastningen på sparingen går opp.

Avsluttende merknader

Offisiell statistikk for sparing og formue er som regel representert ved tall for hele husholdningssektoren samlet. Dette gjør det vanskelig å kommentere utviklingen over tid siden det bak disse aggregerte tallene skjuler seg individer, familier og husholdninger med ulik spareadferd. Videre har vi vist at sparing kan defineres på flere måter og at det gjerne kan være stor forskjell på hva folk flest mener med begrepet og hva en økonom vil komme frem til. Det finnes altså ikke noe absolutt og "riktig" mål på hvor mye folk sparer, og hvilken definisjon som passer best vil være avhengig av hvilken adferd man ønsker å studere.

Et godt eksempel på hvordan aggregerte data kan skjule store og vesentlige forskjeller mellom husholdningstyper er responsen på endringer i rentenivået. At norske husholdningers finansformue hovedsakelig består av bankinnskudd og lån med flytende rente kan bety at pengepolitikk kan være mer effektiv i Norge enn i mange andre land, siden en stor andel av husholdningen blir direkte påvirket av renteendringer. Likevel vil det være slik at summert over hele husholdningssektoren er ofte effektene av en renteøkning små fordi den minoriteten som øker sin sparing har så høy sparing at det oppveier reduksjonen i sparing som majoriteten står for.

Referanser

Bø, Erlend Eide (2010): Om rentens effekt på konsum og sparing, Økonomiske analyser 2/2010, Statistisk sentralbyrå.

Thomassen, Arild og Ingrid Melby (2009): Beregning av boligformue, Notater 2009/53, Statistisk sentralbyrå.